TRGOVINSKI REŽIMI, KI SE UPORABLJAJO ZA DRŽAVE V RAZVOJU

V tem poglavju kratkega vodnika je pojasnjeno, kako razvojna politika EU poudarja pomen trgovine in se osredotoča na države, ki najbolj potrebujejo pomoč, prek shem, ki so skladne s pravili Svetovne trgovinske organizacije. Predstavljena je tudi splošna shema preferencialov, trgovinski dogovor, ki državam v razvoju zagotavlja prednostni dostop do trga EU prek znižanih carinskih stopenj. V njem je opisano še, kako sporazumi o gospodarskem partnerstvu zagotavljajo preferencialno trgovinsko obravnavo afriških, karibskih in pacifiških držav.

PRAVNA PODLAGA

Pogodba o delovanju Evropske unije (PDEU):

— člen 3 določa skupno trgovinsko politiko kot izključno pristojnost EU;

— člen 207 določa, da Evropski parlament in Svet EU kot sozakonodajalca sprejemata zakone v zvezi z izvajanjem skupne trgovinske politike (z uporabo rednega zakonodajnega postopka, ki Parlamentu in Svetu omogoča, da zakonodajo sprejemata skupaj in enakopravno);

— člen 218 določa, da je za sklepanje mednarodnih sporazumov z EU, tudi sporazumov o gospodarskem partnerstvu, potrebna odobritev Parlamenta, in določa pravico Parlamenta, da je v vseh fazah postopka nemudoma in izčrpno obveščen.

TRGOVINA IN RAZVOJ EU

Sporočilo Komisije iz leta 2012 z naslovom Trgovina, rast in razvoj: prilagoditev trgovinskih in naložbenih politik državam, ki najbolj potrebujejo pomoč je bila pomembna sprememba paradigme EU na področju trgovine in razvoja. Trgovina je sicer ostala v osrčju razvojnih strategij, a je bilo v ospredje postavljeno tudi večje upoštevanje razlik med državami v razvoju, da bi se osredotočili na tiste, ki najbolj potrebujejo pomoč, iščoč krepitev sinergije med trgovinsko in razvojno politiko.

Unija na večstranski ravni podpira razvojno agendo Svetovne trgovinske organizacije (STO), ki je bila sprejeta v Dohi leta 2001. Oktobra 2015 je ratificirala sporazum o olajševanju trgovine, ki je bil sklenjen na deveti ministrski konferenci STO na Baliju in je še posebej pomemben za države v razvoju in kopenske države. Na 13. ministrski konferenci STO v Abu Dabiju (2024) je bila sprejeta odločitev, da se spodbuja proces preseganja statusa „najmanj razvite države“ in omogoči obdobje nemotenega prehoda.

Unija je leta 2007 sprejela strategijo EU za pomoč trgovini, ki je v skladu z Agendo OZN za trajnostni razvoj do leta 2030, Evropskim soglasjem o razvoju in globalno strategijo EU, nazadnje pa je bila revidirana leta 2017. Poročilo o napredku na področju pomoči EU za trgovino za leto 2023 potrjuje, da so EU in njene države članice vodilne svetovne donatorice pomoči za trgovino, saj so leta 2020 za to namenile 23 milijard EUR, preden

so spet dosegle raven pred pandemijo v višini okrog 18,5 milijarde EUR. To pomeni 42 % vseh sredstev pomoči za trgovino iz dvostranskih in večstranskih virov, kar kaže na precejšnjo rast v primerjavi s 33-odstotnim prispevkom v letu 2018. Do uradne razvojne pomoči je upravičenih približno 140 držav in ozemelj.

SPLOŠNA SHEMA PREFERENCIALOV

Namen splošne sheme preferencialov (GSP) je državam in ozemljem v razvoju olajšati dostop do trga EU z znižanjem carinske stopnje za njihove proizvode.

Prvotno je EU dodeljevala enostranske carinske preferenciale, da bi ustvarila dodatne izvozne prihodke za države v razvoju, ki bi jih lahko te ponovno vložile v lastni trajnostni razvoj. V okviru reforme sheme GSP iz leta 2012 je bila shema usmerjena predvsem na države, ki najbolj potrebujejo pomoč, tj. najmanj razvite države – pri tem pa so bili ohranjeni trije sestavni deli sheme: standardni GSP, GSP+ in pobuda „Vse razen orožja".

Shema GSP naj bi prvotno prenehala veljati decembra 2023, vendar je bila podaljšana do decembra 2027. Parlament je 28. aprila 2026 odobril revidirana pravila, ki naj bi se uporabljala od leta 2027. Nova uredba o GSP bo še naprej spodbujala trajnosten gospodarski, socialni in okoljski razvoj držav upravičenk, vključno s spoštovanjem dobrega upravljanja in človekovih pravic, pri čemer je glavni cilj izkoreninjenje revščine.

A. Standardni GSP

Standardni GSP je avtonomen trgovinski režim, s katerim EU za nekatere tuje proizvode ponuja enostranski prednostni dostop do svojega trga v obliki znižane ali ničte carinske stopnje.

Merila upravičenosti za standardni GSP, ki ponuja znižanje dajatev za približno 66 % vseh tarifnih postavk, so bila zaostrena, da bi vključili le najbolj ranljive države z nizkimi in srednje nizkimi prihodki. Posledično se je število upravičenih držav v obdobju 2016–2017 občutno zmanjšalo s 176 na 23, saj so bile postopoma iz sheme izključene države, ki jih je Svetovna banka uvrstila med države z visokim ali višjim srednjim dohodkom. Od leta 2025 je bilo do sheme GSP upravičenih 11 držav. Države, ki podpišejo in ratificirajo sporazume o prosti trgovini z EU, s tem samodejno prenehajo uživati preferencialno obravnavo, ne glede na stopnjo razvoja.

B. GSP+

GSP+ je poseben spodbujevalni režim, v okviru katerega se lahko odpravijo carine za ranljive države, ki so ratificirale in izvajajo mednarodne konvencije na področju človekovih pravic in pravic delavcev, okolja in dobrega upravljanja. Nudi ničto carinsko stopnjo za okrog 66 % vseh tarifnih postavk, določenih v standardnem GSP. Pogoj za sodelovanje pa je, da ranljive države v razvoju ratificirajo in izvajajo 27 mednarodnih konvencij o trajnostnem razvoju, vključno s konvencijami o temeljnih človekovih pravicah in pravicah delavcev ter nekaterimi konvencijami o varstvu okolja, pa tudi konvencijami o boju proti proizvodnji prepovedanih drog in prekupčevanju z njimi. Neizpolnjevanje teh zahtev vodi k začasni odpravi carinske koncesije. Na seznamu upravičenk je osem držav.

C. Pobuda „Vse razen orožja“ (EBA)

Pobuda „Vse razen orožja“ zagotavlja tržni dostop brez uvoznih dajatev in kvot za neomejeno obdobje za vse proizvode, razen orožja in streliva, iz najmanj razvitih držav. Leta 2025 je pobuda zajemala 46 držav, med njimi jih je 33 v Afriki, devet v Aziji, tri v Tihem oceanu in ena v Karibih (Haiti). Več držav upravičenk do pobude EBA bi moralo v prihodnjih letih napredovati iz kategorije najmanj razvitih držav.

SPORAZUMI O GOSPODARSKEM PARTNERSTVU

Sporazum o gospodarskem partnerstvu je sporazum o trgovini in razvoju med EU ter afriškimi, karibskimi in pacifiškimi regijami. Postal je glavni instrument za spodbujanje take trgovine v okviru Sporazuma iz Cotonouja iz leta 2000. Unija, njene države članice in 77 članic Organizacije afriških, karibskih in pacifiških držav so leta 2023 s Samojskim sporazumom, ki se začasno uporablja od 1. januarja 2024, ponovno poudarile pomen teh instrumentov in zagotavljanja kontinuitete partnerstva. Sporazumi o gospodarskem partnerstvu so samostojni, razvojno usmerjeni trgovinski sporazumi, ki temeljijo na bistvenih določbah Samojskega sporazuma. Skladni so s pravili STO in postopoma nadomeščajo shemo GSP, ki je enostranska preferencialna trgovinska ureditev EU. Obstaja osem sporazumov o gospodarskem partnerstvu, ki pokriva 33 držav. Uredba iz leta 2016 vzpostavlja režim dostopa do trga EU za proizvode iz afriških, karibskih in pacifiških držav.

A. Sporazumi o gospodarskem partnerstvu s karibskimi državami

Prvi regionalni sporazum o gospodarskem partnerstvu je bil Karibski forum (Cariforum), podpisan oktobra 2008, ki ga je Parlament odobril 25. marca 2009 in ki pokriva 14 karibskih držav. Sporazum je veljaven začasno. Skupne institucije iz tega sporazuma se od leta 2010 redno sestajajo, sporazum pa se revidira vsakih pet let. Prvič je bil revidiran leta 2015. V letih 2014 in 2021 so bile izvedene neodvisne naknadne ocene izvajanja in učinka tega sporazuma. Pogajanja o sporazumu o zaščiti določenih geografskih označb še potekajo. Več podrobnosti najdete na strani o trgovinskih odnosih EU s karibskimi državami.

B. Sporazumi o gospodarskem partnerstvu z zahodnoafriškimi državami

Februarja 2014 so se zaključila pogajanja glede regionalnega sporazuma o gospodarskem partnerstvu med EU in 16 zahodnoafriškimi državami, Gospodarsko skupnostjo zahodnoafriških držav (ECOWAS) ter Zahodnoafriško ekonomsko in monetarno unijo. Sporazum so podpisale vse države članice EU in 15 zahodnoafriških držav, z izjemo Nigerije. Za začasno uporabo tega sporazuma ga morajo podpisati vse zahodnoafriške države, najmanj dve tretjini pa ga morata ratificirati.

Slonokoščena obala in Gana sta 26. novembra 2008 oziroma 28. julija 2016 podpisali dvostranska „začasna“ sporazuma o gospodarskem partnerstvu. Parlament je sklenitev odobril 1. decembra 2016 in oba sporazuma se od takrat začasno uporabljata. Gana in EU sta potrdili celotno ponudbo za dostop do trga in časovni razpored, ki ga je predlagala Gana. Gana je v letu 2020 začela liberalizirati svoj trg za proizvode EU, proces pa naj bi se zaključil do leta 2029. Slonokoščena obala je januarja 2024 dodatno liberalizirala tarife ter okrepila prizadevanja za razvoj in diverzifikacijo dvostranske trgovine z EU, zadnji dve od petih faz liberalizacije tarif pa sta načrtovani za leti 2026

in 2029. Več podrobnosti je na voljo na strani o trgovinskih odnosih EU z Zahodno Afriko.

C. Sporazumi o gospodarskem partnerstvu s srednjeafriškimi državami

Kamerun je bil edina država v osrednji Afriki, ki je podpisala začasni sporazum o gospodarskem partnerstvu z EU, ki se je začel začasno uporabljati 4. avgusta 2014, potem ko ga je Parlament odobril junija 2013.

Srednjeafriške regionalne organizacije in EU so še naprej v stikih glede pristopa preostalih srednjeafriških držav, vendar regionalni sporazum o gospodarskem partnerstvu še ni bil podpisan. Več podrobnosti je na voljo na strani o trgovinskih odnosih EU s Srednjo Afriko.

D. Sporazum o gospodarskem partnerstvu z vzhodno- in južnoafriškimi državami

Vzhodna in južna Afrika obsega otoke v Indijskem oceanu (Komori, Madagaskar, Mavricij in Sejšeli), države Afriškega roga (Džibuti, Etiopija, Eritreja in Sudan) ter nekatere južnoafriške države (Malavi, Zambija in Zimbabve).

Leta 2009 so Madagaskar, Mavricij, Sejšeli in Zimbabve podpisali sporazum o gospodarskem partnerstvu, ki se začasno uporablja od 14. maja 2012. Evropski parlament ga je odobril 17. januarja 2013, sporazumu pa se lahko pridružijo tudi druge države. Komori so ga podpisali julija 2017, uporabljati pa začeli 7. februarja 2019. V teku so pogajanja o razširitvi področja uporabe sporazuma o gospodarskem partnerstvu, da bi vključeval vsa vprašanja, povezana s trgovino, kot je povezava med trgovino in trajnostnim razvojem, ter o ustanovitvi posvetovalnih organov za civilno družbo in parlamente. Marca 2025 je v Bruslju potekal 15. krog pogajanj. Več podrobnosti je na voljo na strani o trgovinskih odnosih EU z Vzhodno in Južno Afriko.

E. Sporazum o gospodarskem partnerstvu z Vzhodnoafriško skupnostjo

Vzhodnoafriška skupnost zajema Burundi, Kenijo, Ruando, Tanzanijo, Ugando in od leta 2016 Južni Sudan. Pogajanja o regionalnem sporazumu o gospodarskem partnerstvu so se uspešno zaključila 16. oktobra 2014. 1. septembra 2016 so sporazum o gospodarskem partnerstvu podpisale Kenija in Ruanda ter EU in njene države članice. Vendar pa se regionalni sporazum o gospodarskem partnerstvu še ni začel začasno uporabljati, ker ga niso podpisale in ratificirale vse članice Vzhodnoafriške skupnosti, kar je pogoj za njegovo uporabo.

Voditelji držav Vzhodnoafriške skupnosti so na svojem rednem vrhu februarja 2021 sklenili, da se posameznim državam članicam te skupnosti dovoli dvostransko izvajanje sporazuma med EU in Vzhodnoafriško skupnostjo v skladu z načelom „spremenljive geometrije“. Kenija je začela pogajanja z EU, da bi sporazum o gospodarskem partnerstvu med EU in Vzhodnoafriško skupnostjo prilagodili za posamezno izvajanje. Sporazum o gospodarskem partnerstvu med EU in Kenijo je po odobritvi Parlamenta 29. februarja 2024 začel veljati 1. julija 2024. Prvi skupni svet med EU in Kenijo je na ministrski ravni potekal 12. maja 2025 v Nairobiju. Dvostranski sporazum bo še naprej odprt za pristop drugih partnerskih držav Vzhodnoafriške skupnosti. Več podrobnosti je na voljo na strani o trgovinskih odnosih EU z Vzhodnoafriško skupnostjo.

F. Sporazum o gospodarskem partnerstvu z Južnoafriško razvojno skupnostjo

EU in skupina držav iz Južnoafriške razvojne skupnosti, ki jo sestavlja šest od 15 članic skupnosti (Bocvana, Lesoto, Mozambik, Namibija, Esvatini in Južnoafriška republika), sta sporazum o gospodarskem partnerstvu podpisali junija 2016. Začasno je začel veljati oktobra 2016, potem ko ga je Parlament odobril septembra 2016. Za Mozambik se je sporazum začel začasno uporabljati 4. februarja 2018, ko ga je ta država ratificirala. Unija in Angola sta 18. novembra 2022 zaključili pogajanja o sporazumu o spodbujanju trajnostnih naložb. Parlament je sklenitev sporazuma odobril 7. februarja 2024. 1. septembra 2024 je začel veljati prvi sporazum o spodbujanju naložb EU, in sicer sporazum o spodbujanju trajnostnih naložb med EU in Angolo. Unija in Angola si prizadevata za izvajanje sporazuma o spodbujanju trajnostnih naložb. EU in Južna Afrika sta 20. novembra 2025 podpisali prvo partnerstvo za čisto trgovino in naložbe. Več podrobnosti je na voljo na strani o trgovinskih odnosih EU z Južnoafriško razvojno skupnostjo.

G. Sporazum o gospodarskem partnerstvu s pacifiškimi državami

Parlament je januarja 2011 odobril sklenitev sporazuma o gospodarskem partnerstvu med EU in državami iz Tihega oceana. Papua Nova Gvineja je sporazum ratificirala maja 2011. Vlada Fidžija je sporazum začela uporabljati julija 2014, medtem ko je Samoa proces pristopa k sporazumu o gospodarskem partnerstvu zaključila decembra 2018, Salomonovi otoki pa maja 2020. Parlament je 18. decembra 2024 odobril pristop Tuvaluja, Niueja in Tonge, 10. septembra 2025 pa Vanuatuja. Postopek za pristop Združenih držav Mikronezije, Republike Marshallovi otoki in Vzhodnega Timorja še poteka. Več podrobnosti je na voljo na strani o trgovinskih odnosih EU z državami iz Tihega oceana.

VLOGA EVROPSKEGA PARLAMENTA

Evropski parlament kot sozakonodajalec s Svetom EU oblikuje uredbe v zvezi z GSP in zagotavlja, da shema odraža vrednote EU.

Za sklenitev sporazumov o gospodarskem partnerstvu je potrebna odobritev Evropskega parlamenta, ki ga je treba v celoti in nemudoma obvestiti o vseh fazah pogajanj, sklenitve in izvajanja. Parlament s svojim nadzorom in spremljanjem zagotavlja, da sporazumi o gospodarskem partnerstvu poleg trgovine spodbujajo tudi razvoj.

To poglavje kratkega vodnika je pripravil Oddelek Evropskega parlamenta za analizo in podporo zunanji politiki. Za več informacij o tej temi obiščite spletišče Odbora za mednarodno trgovino.

Rasma Kaskina
04/2026